

לשוננו לעם

עורכים: ע' איתן ומ' מדן

כרך יט, תשכ"ח

האקדמיה ללשון העברית
מוגן בזכויות יוצרים

העובדות מוכיחות, שכללי הכתיב המלא, שיצאו בהוראת ועדה־הלשון, אינם שליטים בספרות הבלתי מנוקדת. יש מקום להרהורים אחדים, שאולי יביאו לתיקונים באותם כללי יסוד, ועל מקומות בודדים למחשבה הצבענו ברשימתנו¹³, ומוטב להגיע להכרעה בהקדם. אם יש טעם להחלטת האקדמיה העקרונית, עליה לתת דעתה גם על אופן השלטת הוראותיה וכלליה. בהודעה, שכללי ועדה־הלשון קיבלו תוקף רשמי לא סגי. בלעדי צעדים ממשיים לביצוע נהיה עדים גם בתחום זה להיווצרות מרחק בין בעלי הכתיב המציאותי בכתיבה ההמונית והבינונית, לבין בעלי הכתיב האקדמי־מדעי, שינהגו לפי הכללים הרשמיים. המחיצה כבר נוצרה במשך הזמן, והפער עלול להעמיק ולילך.

ה ע ר ת ה מ ע ר כ ת :

(מ"מ) דברי הכותב מיוסדים על ידיעה קצרה שנתפרסמה בעיתונים, ואינה כוללת את החלטת האקדמיה בנוסחה המלא, והוא :

א. דורי דורות שתי דרכי כתיבה נוהגות בלשון העברית : האחת בניקוד והאחרת שלא בניקוד. אף־על־פי שבכל אחת מן הדרכים אנו מוצאים בספרות גוונים שונים, הרי הכתיב שבניקוד משמש בהוראה

13. אם המטרה היא, שכללי כתיב זה יהיו נחלת ההמונים, יש עוד לפשט כללים אחדים. כשם שהצבענו לעיל על הקושי באבחון סוג השוא, כך גם יקשה לרבים להחליט בעניין הקמץ הקטן (בחוברת הכללים, עמ' 15 למטה וע' 16), בסוגי חירק, שאין מסמנים ביו"ד (סוף עמ' 17) ועוד.

בבתי הספר על פי שיטה קבועה, מדויקת ומבוררת. שיטה זו, שהסדירה ועד הלשון בשעתו, מעלותיו להוראת הלשון גלויות וברורות, ולא לחינם נחשבה לכתיב הדקדוקי. אולם לצד שיטת הכתיב המנוקד כתיבה שלא בניקוד גוהגת, שלעולם לא נדחקה מפני הניקוד. אדרבה: תחום שימושה רחב מתחמומו של הניקוד. ועד הלשון העברית והאקדמיה ללשון העברית עם כל טרחתם להגיע לכלל הכרעה — כתעודתם וכסמכותם — לא ראו כל אפשרות לעשות אחת משתי הדרכים לשליטה יחידה בכתיבת העברית. הניסיונות השונים, שנתנסו בתחומי ועד הלשון והאקדמיה, לא עלו יפה. גם היום אין האקדמיה רואה תנאים כשרים לביטול אחת משתי הדרכים מפני חברתה.

ב. הכתיב שבניקוד הכרח גם היום, כגון בהוראה ובחינוך, בספרי התפילה ובשירה, וכן בפרסומים עממיים למיניהם. אף דין הוא שיורחבו תחומי שימושו בכל דבר המופנה לציבור, שעל ידיו קריאת מלה עברית ברורה לגמרי, והלשון נשמרת מהשתבשות שהכתיבה גורמת. כל מקום שכתוב זה משמש. החובה לכתוב בו לפי הכללים הקבועים זה דורות, וכל סטייה ממנו תיחשב שיבוש.

ג. הכתיב שאינו מנוקד משמש זה דורות בגוונים שונים, וכולם מבקשים למלא את חסרון התנועות באמות הקריאה, אחד מרבה ואחד ממעט. לאחר דיונים וניסיונות מרובים במשך שנים קבע ועד הלשון שיטה בעניין הכתיב חסר הניקוד, שכל עיקרה מתן צורה אחידה לכתיב זה. האקדמיה רואה לסמוך את ידה ולהמליץ על מעשה ועד הלשון במהדורות האחרונה, באשר הוא מקל את קריאת המלה העברית, מצמצם אפשרויות של טעות בהבנה ומכניס סדר בנהגים השונים, המבקשים להקל את קריאת המלה העברית.

ד. הסדרו של ועד הלשון, שרישומו כבר ניכר בציבור יפה (בכתבי־עת ובעיתונות היומית), מן הדין הוא שידריך גם את המורים בבתי הספר, והניסיון בשימוש יורנו במשך זמן מתקבל על הדעת, אם כללים אלה טעונים תיקונים והיכן, ויהא תפקידה של ועדה מיוחדת לטפל בהם.

מן האמור משתמע (סי' ד), שמן הניסיון יתברר, אם יש — והיכן יש — לשנות, לתקן ולפשט בכללי הכתיב חסר הניקוד, וועדה מיוחדת תעקוב אחר התפתחות הדברים. ניסיון זה יירכש גם מהערותיהם של מורים וסופרים (מעין דבריו של מ' מורשת לעיל) וגם — ובעיקר — משימושם של הכללים למעשה, לאחר שיופעלו בבית הספר ובשאר תחומים במשך „זמן מתקבל על הדעת“.

„קביעת התחומין בבית הספר“ — זה עניינו של משרד החינוך והתרבות. הוא המוסמך לקבוע, באיזה שלב משלבי הלימודים יחייב הכתיב המנוקד על כלליו, ובאיזה שלב יחייב הכתיב חסר הניקוד על כלליו. הכתיב חסר-הניקוד (ה„מלא“) לא בא לדחוק את רגליו של הכתיב המנוקד. וייוכר כאן פרט נוסף: בכללי הכתיב חסר-הניקוד שקבע ועד הלשון מדובר במפורש על חובת סימונן של בפפ הדגושות, ה"א מפיק ושין שמאלית, וכן על סימון התנועות u, o בוי"ו שרוקה או חלומה. דברים אלה יש בהם תרומה גדולה להסרת מפגעים רבים מאלה שצוינו במאמר. לכשיכנסו אף פרטים אלה לשימוש מעשי ומחייב — ולא ביום אחד, שכן יש קשיים מעשיים, שיש להתגבר עליהם — לא יהא צורך בוי"וים הכפולות לסימן העיצור וי"ו שהונהג (לפי הכללים האמורים) כדרך שבבררה.

בקונטרס קפ"ח—קפ"ט של „לשוננו לעם“ (אייר-סיוון תשכ"ח) הדפסנו שני מאמרים בהקפדה על פרטים אלה — לשם הדגמה.

י ה ו ד ה ר צ ה ב י

מונחים עבריים לחג הסוכות בלשונם של יהודי תימן

דיבורם הערבי של יהודי-תימן משובץ בלשונות עבריים ובניבים יהודיים. יסודות הללו שייכים ברובם לתחום הדת והיהדות. מקורותיהם מקרא ומשנה, מדרש ואגדה וספרי אחרונים. מטבעות לשון אלו כמה צורות להם: מהם עברית צרופה, מהם צירוף עברי-ערבי, ומהם שאילות ותרגומים מן העברית. חשיבות רבה נודעת להם להכרת ההואי היהודי של יוצאי תימן ולחקר הלשון העברית והמסורת היהודית שבפיהם. בייחוד גדול ערכם של אלה, שנתייחדו לבני תימן ושאינם נהוגים בלשונם של יוצאי גלויות אחרות. כמה וכמה מהם חותם קדמות טבוע עליהם, ומצאנו זכרם בספרות הגאונים ובדפי הגניזה. ניבים אלה, שבגלות תימן היו שגורים בפי הכול, הולכים ונשכחים בארץ-ישראל עקב קיבוץ גלויות והדיבור העברי של העם בישראל. עד עתה לא נמצא להם גואל, שילקטם ויביאם לאוצרותיה של הלשון העברית. זכות ראשונים לפרופ' ש"ד גויטיין, שבמאמרו „היסודות העבריים בשפת הדיבור של יהודי תימן“ („לשוננו“, כרך ג, עמ' 241